

սուլթանները ։ Ինչ որ Մորանանդանցները , Տիգրանանդանցները , Պողոսանդանցները սկսած էին հաւաքել անդիտակցարար , հեքաթները , հրդերը , ինչ որ ՀԱՅ գոյնը կը կազմէ աշխարհւոյ մէջ հնուց մինչեւ այսօր , Պ. Լալանանցի խնամքով այդ բոլորը կը ժողովի մէջնոսով , կը դասաւորուի եւ քննութեան կ'ենթարկուի իրացի գիտական կարեւորութիւնէն , այդ աշխատութիւնը ինծի համար ամենէն էական նպատակն է հայ գրականութեան մէջ ազգային դրոյմին ճորայցմանը , գրականութեան մը հիմը գիւղն է , իր երգերով , իր աւանդութիւններով , իր բնական բանաստեղծութեամբը , ստանց անոր , գրականութիւնը , արուեստականօրէն արտադրուած , նման կ'ըլլայ ժողի վրայ ծածանող բարբրուն , որոնց արմատը հողի մէջ չի թափուի , եւ որոնք անխառն ու խախտու հրապարակ մը ունին միայն ։ Ազգադարման հանդիսէն վերջին թիւը կը պարունակէ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը եւ Լալանանցի՝ Ջանգեղուրի վրայ , Համենցի հայեր՝ Յ. Մուրադեանցի , Հայ Բոչաներ՝ Վ. Փապազեանի , Քրիստոբը իրենց տանը մէջ՝ Հ. Աւազեանի , Ներակի ժողովրդական երգեր՝ հաւաքուած Մ. Իսահակեանի , մարգարանական ուսումնասիրութիւն մը եւ Լալանանցի , Օկիւսթ Բոնդի եւ գրական խնամասիրութեան վրայ յօդուած մը՝ Ս. Թառայանի , եւն. ։

Ա. Չ.

Իջ հաստաբակները ստորեւ երկու դեղեցիկ էէր Պ. Ի. Լավիսի , որ ամենէն յարգելի գէճերէն մէկն է տղի Ֆրանսայի՝ Իրբեւ պատմարան եւ Իրբեւ գասախոս ։ Երկու էէրը՝ կը թարգմանեն հոգին ու առատաբանութիւնը «առողջ Ֆրանսային»՝ Առաջին հաստածը վերջաբանն է «Բըվիւ տը Բորիսի մէջ երեցած , յօդուածի մը ուր՝ Լավիսի , Պ. Զարկը Տէւքի հետ խօսակցութեան մը ձեւով , Անգլիոյ հանդէպ Ֆրանսայի երուսեղանքները կը պաշտպանեն , երկու մեծ ազգերուն միջեւ համաձայնութեան մը ահճբաժեշտութիւնը հաստատելու նպատակով ։ Երկրորդ երկուսն ու յատկապէս զոյգութեան մէջ Երգաբանութեան Ֆրանսայի՝ ընդգծմը՝ հրոստովութեան է բունութեան պաշտպաններուն ։

— 0 —

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

... Ահաւասիկ ուրեմն մեր պաշտպանողականը , ահաւասիկ մեր փաստերը ձերինհաւունքն ունի ։ Գիտէ՞ք որ կրնայինք , ասիկցաւտ , դանդախիլ , եւ շատ բարձրաձայն , ձեր պատական մարդոց մէջ քանիին վերջին վարմունքներուն ու մանաւանդ ձեր մամուլին

համար , եւ յիշել վկայութիւնը Պ. Ճոն Մորլիի որ կ'ըսէր Ֆրանսայի խնդրոյն առիթով՝ «Չեմ կարծիր թէ ձիկնոյսընան անխեղաւտաբերութեանց մէջ—եւ ասիկա կ'ըսեմ խօսքերս կ'ընելով—այսպիսի պարագայ մը երբեք ներկայացած ըլլայ ուր գործումը եւ պոչուտը ներքէն պէտք եղածէն այս ստեղծան անդին անցած ըլլան»՝ Վայրկեան մը կ'ըսեմ կարծեմ թէ մատմը հետեւ էինք պատերազմէն ։

Պատերազմը . բայց ո՞վ գիտէ , հակառակ ձեր նաւային գերադասութեան , թէ պատերազմը ի՞նչ պիտի յառաջ բերէր , Աշխարհայարդի վիճակին մէջ ուր այնքան գէշներ պատրաստ են այնքան բաղխումներու համար , գիտենք այժմէն թէ ինչպէս պիտի տեսնուին , բայց ի՞նչպէս պիտի աւարտէր , Թերեւս չափազանց ապահով կ'երեւայ ապագային վրայ , Վայրկեան մը յուսացիք թէ Գուպայի խնդրոյն մէջ ձեր բունած ընթացքովը անդրադառնալուն որ գործութեան սիրտը ու թերեւս ներգրկակութիւնը պիտի շահէիք , եւ թէ Ամերիկայի վրայ կ'ըլլած , Եւրոպայի պիտի հպատակեցնէիք ձեր կամքին . Նիգարակոսայի խնդիրը այդ մասին ձեր երազները փարատելու վրայէ , Մտածեցիք թէ երբեք , Եւրոպայի մէջ , ընդհանուր դաշնակցութիւն մը պիտի չկրնար կազմուիլ ձեզի դէմ եւ թէ շատ թարմ յիշատակներ Վոթի չլինան անանցանելի պարիսպ մը պիտի կացուցանէին . եւ այսօր , ձեռն ունենալով իր ծանուցանին իրեւն հաւանական ինչ որ երէկ ձեզի , ինչպէս մեզի , անհնարին կ'երեւար .

Թողունք այս վարկածները : Մեր խօսակցութեան մէջ , համեցաք ինչի խօսիլ այն խաղաղապէր զգացմանցը վրայ զոր անգլիացի ժողովրդին ստուար մեծամասնութիւնը կը տածէ Ֆրանսայի համար . տարակոյտ մի՞ ունենա՞ք որ Ֆրանսայի ժողովրդին ամենաստուար մեծամասնութիւնը փոխադարձաբար նոյն զգացումները ունի ձեզի համար : Դուք եւ մենք չափազանց շատ պատճառներ ունինք իրարու հետ չկուեւելու համար : Մեր շահերը մեզի խաղաղութիւնը կը պատուիրեն : Մենք Ֆրանսացիքս չենք կրնար ձեռքէ հանել զձեզ որ յաճախորդներն էք մեր Արեւմուտքի նշանադներուն երկրագործական բերքերուն , մեր գինիներուն , ծխանչ-Գոնթի մեր վաճառքներուն , եւն. Բայց զուէ ալ ձեր կողմէն գիտէք թէ մենք իրբեւ յաճախորդ ձեզի առաւել քան երբեք հարկաւոր

ենք յորմէ հետէ գերմանական արուեստագործութիւնը այդ տարապայման տարածումն ստացաւ: Զեզի պէտք են մեզի պէս յաճախողներ, գերմանական խախտաւայրանքին եւ ձեր պարկեշտ շինուածքին տարբերութիւնը գնահատել գիտցող, ձեր նորածնութիւնները մեր խախտուցիւնք մենք՝ ձեր կերպաններն ու ձեր կարասիները կը գնենք: ձեր ածուխն ու ձեր մեքենաները մեր բոլոր նաւափերուն վրայ կուգան կը գիշուին:

Մենք ձեր լաւագոյն յաճախողներն ենք, եւ զոգ մը լաւագոյն յաճախողներն էք: Մեր գործերուն ընդհատումը պատերազմով մը — որ գծնակ ու երկարատեւ պիտի ըլլար — ձեզի ինչպէս մեզի նամար անհաշուելի հետեւանքներ պիտի ունենար:

Ուրիշ կարգի փաստեր ալ կան, պէտք ունի՞մ զանոնք յիշելու: Մենք երկու մեծ հին ժողովուրդներ ենք, ազատ, քաղաքակիրթ ու մարդկային՝ ամէն ժողովրդէ աւելի: Եւրոպեայի գլխաւոր ժողովուրդներէ մէկն ենք: Մեր միջեւ պատերազմ մը՝ հարուած մը պիտի ըլլար, թիբեւս մահացու, ազատութեան, քաղաքակրթութեան ու մարդկութեան: Նոր Պետութիւնները մեր հին բարձրն արհամարհելու ձեւն ունին. նոր քաղաքականութիւնը շատ բերտ էր յայտնուի: Չայն զսպելու եւ մեղմելու համար, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միացեալ ջանքերը հազիւ կը բաւեն:

ԷՄԻԼԵՄԻ ԼԱՎԻՍ

(Ռելիւ սը Բառի, 1 փետր. 99)

ԸՆԾԱՐԻՏ ՅՐԱՆԱԽՆ

(ՆԱԽԱԳ ԹԱՅ ԼՐԱԳՐԻ ՏԵԹԵՆԵՆ)

Պարոն Տնօրէն,

«Ֆրանսական Հայրենիքին Դաշնակցութիւնը» շատ գեղեցիկ անուն մը ունի, բայց զոր իրաւունքը ունին իրենցը համարելու մեր այսօրուան բոլոր Դաշնակցութիւնները, որովհետեւ մենք ամենայն ֆրանսական հայրենիքին ծառայողներ ենք, միմիայն կարծիքներով իրարմէ բաժնուած:

Նոր Դաշնակցութեան Յայտարարութեանը մէջ, բանաձեւ մը ինծի մտատանջութիւն կը պատճառէ: «Ջանք պահպանել ֆրանսական հայրենիքին աւանդութիւնները, զանոնք

հաշտեցնելով գաղափարներու եւ բարձրութեան յառաջդիմութեանը հետ» և՛ ուղիք որ ինծի տային անուանացուցակայն աւանդութեանց զոր կը փափաքէն պահպանել, եւ որովհետեւ, ստիկից զատ, գաղափարներու եւ բարձրութեան յառաջդիմութեան հետ զանոնք հաշտեցնելու խօսքը կ'ընեն եւ այդ տեսակ համոծանելու թիւններ անոնց փոխադարձ զոհողութիւններու անհնարին են, կ'ուղիք նաեւ գիտնալ որ մեծագոյն զոհողութիւնները աւանդութիւններէն կը պահանջուին թէ՛ գաղափարներու եւ բարձրութեան յառաջդիմութեանը:

Յայտարարութիւնը շատ կարճ է: «Նկատելով» ներքին յետոյ, հինգ ֆուգ միայն. առաջինը յիշատակեցի. երկրորդը կը մերժէ ազնոյի ոգին, ինչ որ լաւ բան մըն է. բայց ոչ ոք ինք իրեն էր խոստովանի թէ ազնոյի ոգի ունի, և մենք իւրաքանչիւրը կը կարծէ թէ իր փոքրիկ մատուռը մայր եկեղեցին է. երրորդ ֆուգը առաջնոյն կրկնութիւնն է ուրիշ ձեւի մը տակ՝ «Ամրացնել համերայնութեան ոգին որ պարտի զօգել, ժամանակին ընթացքին մէջ, մեծ ազդի մը բոլոր սերունդները» ժամանակին ընթացքին մէջ, շատ ժամանակ կ'ընշանակէ. եւ բոլոր սերունդները, շատ սերունդ ըսել է: Եւ չէի ուզեր մինչեւ հերարձակ Դաւիթն ելլել, ոչ իսկ մինչեւ փրանկներու զաւուստը. նոյնիսկ մեզի աւելի մօտ, սերունդներ կան որոնց հետ չեմ զգար, ոչ ալ կ'ուզեմ զգալ, ո եւ է համերայնութիւն:

Այդ Յայտարարին մէջ, որ այնքան կարճ է, անցեալը գրեթէ ամբողջ տեղը կը բռնէ: Մաքիս բնական բերումովը, դէպ ի խեղճ ապագան կը ձգտիմ ես: Պաշտօնով, գրեթէ անցեալին զօրութիւնը եւ թէ ան ինքզինքը արդէն լաւ կը պաշտպանէ ու պէտք չունի օժանդակ ձեռնհիմարի մը:

Ժողովուրդ մը միշտ շատ լաւ կը պարտի իր անցեալին, բայց անցեալը ամբողջովին բարերար չէ: Վերջապէս աւանդութիւնները հաւաքական սովորութիւններ են, եւ սովորութիւնները, եթէ բոլորովին չճշգրտուին ազատութեանը, զայն միշտ կը սահմանափակեն: Երբ աւանդութիւնները լաւ են, գէշ գործելու ազատութիւնը կը սեղմեն, բայց անոնք կրնան շատ յոռի ըլլալ: Աւանդութիւններուն չպատշանցները ամբողջութիւնը մէկանց դաւնելու դրութիւնը. նախահայրերու պաշտաւունքը պատկար չեղաւ Տիւնացիներուն: Մեզի